



International Journal of Social Sciences

ISSN:2587-2591

DOI Number:<http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.15.8>

Volume 7/3

2023 p. 127-144

ANTİK MEDENİYETLERDE MÜZİK VE DİNİ MÜZİK

MUSIC AND RELIGIOUS MUSIC IN ANCIENT CIVILIZATIONS

İrfan YİĞİT *

ÖZ

Antik çağlarda ve farklı dönemlerde kutlamalar, bayramların, ritüellerin ve kült törenlerinin özü ziyafet, dans ve müziktir. Kutsalın müzik ve dans üzerinde oluşturduğu etki neticesinde de dini müzik ortaya çıkmıştır. Müzik ve dansın ortaya çıkışında din en önemli bir etkidir. İlkel toplumlarda müzik bir ibadet aracı, insanları Yüce Yaratıcıya ulaştıran bir iletişim aracı, hatta Tanrının insanlara bir lütfu olarak kabul edilirdi. Dinlerin etkisindeki toplumlarda aynı zamanda müzisyenler din adamları idiler. Tanrıların küsmemesi için yapılan müzikte müzisyenlerin profesyonelliği toplumsal açıdan çok önemliydi. Dinin müzik üzerindeki etkisi kavramsal tanımlamada da etkili olmuştur. Dinî müzik çeşitli dinlerde ve kültürlerde farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Özellikle Yunan kültürünün müzik üzerindeki etkisi kavramsal tanımlamanın belirlenmesine kadar gitmiştir. Müzik kelimesinin anlamı Yunan kültüründeki tanrılarla, tanrıların kızlarının isimleri ile belirlenmiştir. Halbuki müzik antik medeniyetlerden beri var olan ve bu medeniyetlerin kendi dillerinde tanımları yapılan bir olgudur. Ayrıca müziğin kaynağının din olması ilahi bir nitelik kazanmasına neden olmaktadır. Kaynağı din olan müzik, ilk insanla başlayan dinler tarihi sürecinde şekillenmiştir. Müziğin kaynağının dini olgularla oluştuğu ve müziğin varlığının da dini müzikle ortaya çıktığı tezi makalemizin ortaya koyacağı temel konudur. Antik medeniyetlerin dinî ritüellerinde kullandıkları müzikler, müziğin ilahi nitelik kazanmasına neden olmuştur. Bu nedenle antik medeniyetlerin kült ve ritüelleri incelenerek özellikle Anadolu medeniyetleri üzerinden incelemeler örneklemeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Müzik, Müzik Arkeoloji, Dini Müzik, Antik Medeniyet, Kült*

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Müzik Eğitimi Anabilim Dalı, E-mail: irfan-yigit@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-7265-1991, İstanbul, Türkiye.

ABSTRACT

The essence of celebrations, holidays, rituals and cult ceremonies in ancient times and different periods is feasting, dance and music. As a result of the influence of the sacred on music and dance, religious music emerged. Religion is the most essential factor in the emergence of music and dance. The idea that music arises from religion is accepted by many scientists today. In primitive societies, music was considered a means of worship, a means of communication that brought people to the Almighty Creator, and even a blessing from God to people. In societies influenced by religions, musicians were also clergy. The musicians' professionalism was socially important in the music so that the gods would not be offended. The influence of religion on music has also been effective in conceptual definition. Religious music is defined in different ways in various religions and cultures. In particular, the influence of Greek culture on music went as far as determining the conceptual definition. The meaning of the word music is determined by the gods in Greek culture and the names of the daughters of the gods. However, music is a phenomenon that has existed since ancient civilisations and is defined in the languages of these civilisations. In addition, the fact that the source of music is religion causes it to gain a divine quality. Music, whose source is religion, was shaped during the history of religions, which started with the first human. The thesis that the source of music comes from religious phenomena and that the existence of music emerges from religious music is the main issue that our article will reveal. The music used by ancient civilisations in their religious rituals caused the music to gain a divine quality. For this reason, the cults and rituals of ancient civilisations were examined, and samples were made, especially on Anatolian civilisations.

Keywords: *Civilisations, Music Archeology, Religious Music, Ancient Civilization, Cult*

Giriş

Müzik kavramının sanatçılar, filozoflar, ilim adamları, nazariyatçılar tarafından tarifi yapılmaktadır. Bu kavram tarifinin birçok kaynakta ortak bir tarifinin olduğunu incelemelerimizde gördük. Müzik kavramının tarifi genellikle Yunan kültürü üzerinden yapılmaktadır. Bu tariflerden bazılarını çalışmamızda yer vereceğiz. İlk olarak Nuri Özcan tarafından Diyanet İslam Ansiklopedisinde yapılan tarifle başlayacağız. Nuri Özcan, müziğin tarifini şöyle yapmaktadır:

“Mûsikî (müzik) kelimesinin kaynağı hakkında farklı görüşler arasında en yaygın olanı Latince musicaya dayandığını ileri süren görüştür. Eski Yunancadaki mousikéden (mousa) geldiği kabul edilen musicanın kökü ise müz (muse) kelimesidir. Yunan mitolojisinde Tanrı Jüpiter’in Tanrıça Mnemosyne’den doğan dokuz kızının adı olan “müz”lerin her biri ayrı bir ilim ve güzel sanatın ilâhesi sayılmaktaydı. Antikçağların sonlarına doğru “mus” ya da “musiké” dendiğinde sadece bugünkü Mûsikî kavramı anlaşılmaya başlamıştır. Terim birçok milletin dilinde Latince’sine benzer kelimelerle karşılanmış, Arapça’da mûsikâ; Farsça ve Türkçede mûsikî şeklinde seslendirilmiştir” (Özcan & Çetinkaya, 2020, s. 257).

Yalçın Çetinkaya İhvan-ı Safa'da Müzik Düşüncesi adlı eserinde müzik kelimesini şu şekilde aktarmıştır:

“Mûsikî, latince “Musica” kelimesinden gelmiştir. Musica ise Eski Yunanca “Mousike” veya “Mousa”dan alınmıştır. Bazı müellifler bu kelimenin etimolojisinin “Muse (melek)” manasına geldiğini iddia etmişlerdir. Müzik tarihi ile ilgili olarak bazı tarihçiler özellikle Antik Yunan’ı örnek alarak, Antik Yunan’daki müzik faaliyetlerini incelerler. Antik Yunan’ı, teorik müziğin başladığı yer olarak kabul ederler”(Çetinkaya, 2014, s. 13).

Mitolojide müziğin ortaya çıkışı Bâki’ye ait “Şer’e uymaz n’idelim nâle vü zâr eylerse/ Gerçi kânuna uyar zemzeme-i mûsikâr” şiirinde geçen “mûsikâr” kelimesi üzerinde bir açıklama yapmaktadır. Şiirin anlamı şöyledir: “Mûsikâr’ın hoş nağmeleri kanuna uyuyorsa da boşuna âh edip inlemesin. Zira şeriate bir türlü uymuyor.”. Beyitte geçen mûsikâr, kaknüs olarak bilinen mitolojik bir kuştur. Rivayete göre mûsikâr, rûzgâr estikçe delikli gagalarından türlü sesler çıkaran gayet süslü ve renkli bir kuştur. Beş yüz yılda bir ölümü yaklaşınca daha çok öten mûsikâr, sonra birden alev alır ve kül olur. Sonra onun küllerinden yeni bir mûsikâr doğar. Bu kuşu merak eden bir filozof, uzun arayışlar sonunda onu bir ormanda bulmuş ve günlerce onu izleyip nağmelerini dinleyerek müziği icat etmiş (Alvan & Alvan, 2016, s. 32).

Pehlül Düzenli İslam Kültür Tarihinde Mûsikî adlı eserinde müziği üç şekilde tarif etmiştir:

“Birincisi müzik Yunanca bir kelimedir Arapçada (mûsikî) (mûsikâ) kelimesi de aynı köktendir. “Mûsî”, “nağmeler”; “kî” ise “ölçülü ve zevkli” anlamına gelmektedir. İkincisi, insanla yaşıt olan nağme sanatının adı Yunancadan alınmıştır ve dünyanın hemen bütün dillerinde aynı asıldan çıktığı belli olan benzer şekillerde kullanılır. Yunancada o dilin alfabesine göre m-o-u-s-a harfleriyle yazılan ve “mûsa” diye okunan “peri” anlamında bir kelime vardır. Yunancanın kurallarına göre, bir kelimenin sonuna “ike” veya “ika” takısı, o kelimeye “konuşulan dil” anlamını kazandırır. Mûsa’ya eklenen -ike takısı, peri kelimesine de perilerin konuştuğu dil anlamını verir. Üçüncüsü müzik kelimesi, Yunan mitolojisinde bilim ve sanat tanrıçası “Müz” isminden kaynaklanmaktadır”(Düzenli, 2014, s. 26).

“Musiki kelimesinin aslen latince olan “Musica” kelimesinden; bu kelimenin ise Eski Yunanca’da ki “mousike” den geldiği ileri sürülmektedir. “Mousike” kelimesinin aslı ise, Tanrı Jüpiter’in Tanrıça Mnemosyne’den olma dokuz kızının her birinin adı olan “muse” (müz) den gelmektedir. Bu kızlar ayrı ayrı bir ilmin ve güzel sanatın tanrıçası sayılmaktaydılar. Yunan dilinde “Mousa” şeklinde yazılıp “musa” diye okunan ve “peri” anlamına gelen bu kelime “ike” veya “ika” ekinin eklenmesi ile “konuşulan dil” anlamını kazanmıştır. Böylece “Musa” kelimesine “ike” takısı ile “perilerin konuştuğu dil” anlamı yüklenmiştir. Bu kelime daha sonra dünya dillerinde “music, musik, muzik, mûsikâ, mûsikî” vb. şekillerde aksetmiştir”(Turabi vd., 2021, s. 11).

Klasik “müzik” kavramının tanımlaması kaynaklarda yukarıdaki gibi yapılmaktadır. Bu çalışma ile amaçladığımız temel hedeflerden birisi müziğin Yunan mitolojisindeki Tanrı Jüpiter’in kızlarının birisinin adıyla tarif edildiği dönemlerden çok öncesinde var olduğunu ortaya koymaktır. Antik Yunan’dan öncesinde müziğin varlığına dair bilgileri aktararak felsefede ve sanattaki Yunan etkisinin müzikte de var olduğunu, bu varlığın araştırma alanımız olan müzik konusunda önyargılar meydana getirdiğini ispatlamaktır. Ayrıca müzik kavramının oluşmasında en önemli etken olan din, müziğin ilk ortaya çıkış gerekçesi olarak ifade edilebilir. Müziğin dinden doğduğu fikri bugün farklı bilim dalları tarafından kabul edilmektedir. İlkel toplumlarda müzik bir tapınma, insanların Yüce Yararıyla aralarında iletişim sağlayan olgu, hatta Tanrının insanlara bir ihsanı sayılmaktaydı. Totemizm, Şamanizm, Animizm gibi farklı dinlerde müzik önemli bir konuma sahiptir. Bu dinlerin yaşadığı toplumlarda müzisyenler din adamlarından olmakta idi (Ak, 2014, s. 11). Dini müzik çeşitli dinlerde ve kültürlerde farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Bu tanımlamalardan birisi olan İslam literatüründeki dini müziğin tanımını aktarmak istiyoruz. Müziğin bir formu olan “Dini Müzik” kavramı İslam literatürde şu şekilde tanımlanmaktadır:

“Hz. Peygamber ve ashabının uygulamaları yanında tasavvufun ortaya çıkışından sonra bu doğrultuda teşekkül eden dinî hayat zamanla camilerde, tekkelerde, muhtelif tarikat toplantılarında yapılan ibadetler ve zikir esnasında çeşitli vesilelerle icra edilen ve dinî Mûsikî adını alan bir Mûsikîyi meydana getirmiştir”(Özcan, 1994, s. 359).

Bu çalışma ile klasik müzik ve dini müzik tanımlamalarının öncesinde var olan Antik medeniyetlere kadar müziğin tarihlendirmesi yapılmış olacaktır. Ayrıca müziğin ilk ortaya çıkış sebebinin dini nedenler olması dini müzik kavramının müzik kavramından önce olduğunu ortaya koymaktadır. Cinuçen Tanrıkorur Türk mûsikîsini “İslam’dan önce Türk Mûsikîsi ve İslam öncesi Türk Mûsikîsi olarak iki büyük tarih diliminde incelemek mümkündür” şeklinde iki bölüme ayırmıştır (Tanrıkorur, 2016, s. 33). İslam öncesi Türk mûsikîsi mutlaka dini mûsikîyi de kapsamaktadır. Dini mûsikî kavramı temelde dini birtakım ritüellerin bir parçası olarak ortaya çıkmıştır.

Kadim medeniyetlerde müziğin ortaya çıkış nedeni dinî kaygılara dayanmaktadır. İnsanların doğa karşısında yaşadıkları güçsüzlük hissi inanma duygusunu ortaya çıkarmıştır. İnanma duygusunun birtakım kalıplara, şekillere bürünmesi ile din kavramı oluşmuştur. İnanılan varlıklara karşı dini görevlerini yerine getirmeye çalışan insan bir takım yöntem ve araçlarla bunu gerçekleştirmiştir. Bu araçların içerisinde müzik ve dansa yer almaktadır. Müziğin ilk ortaya çıkış şekli “Dini müzik” formunda olmuştur.

Müziğin kökenleri ilk insanlara kadar götürülebilir. Antik dönemlerden itibaren müzik bazı dinî ritüellerde kullanılmıştır. Çin tapınaklarında, Sümerlerde de dinî yakarışlarda, Eski Mısır’da Tanrıların ölümleri ve yeniden doğuşlarının kutlandığı seremonilerde, müziğe adını veren tanrıların yaşadığı Yunan kültüründe müzik güncel hayatın ve özellikle dini yaşantının önemli bir parçası haline gelmiştir. Dinî müzik, sadece insanlar

üzerinde değil hayvanlar üzerinde de etkisinin olduğuna inanılmıştır. Roma’da düzenlenen törenlerde tanrılara söylenen ilahiler ile teşekkür edilmiştir. Kırgızlarda, hastaların iyileşmesi, yağmurların yağması için ilahiler eşliğinde toplu törenler yapılmıştır. Tibet’in dinî törenlerde Lama ilahilerinde müziği yine ön planda görmekteyiz. Müziğin, ruhlarla bağlantı kurma ve transa geçme aracı olarak Şaman kültüründe yapılan dinî ayinlerde müzik önemli bir yere sahiptir. GökTanrı dininde “kam”, “baksı” ya da “şaman” denilen din adamları ellerindeki çalgılar ile çalıp söyleyerek Tanrıya dinî mesajlarını iletirlerdi (Ak, 2014, s. 12).

Temeli ilkel toplumun doğayla olan iletişimi üzerine kurulan müzik, toplumların kültüründeki inançların bir parçası olmuştur. İnsanın doğaya hükmetme ve onu kontrol altında tutma amacıyla başlattığı ilkel faaliyetler müziğin tarihsel sürecinin ilk adımlarını oluşturur. Av sonrası ve önemli günlerden sonra yapılan görsel şölenler kabilenin diğer üyelerinin de çıkardıkları sesler ve hareketler ile desteklenmiş gelenek haline gelmiştir. Böylece insanın yaşamında dans, ritim, çalgı gibi kavramlar yavaş yavaş şekillenmeye başlamıştır (Nacakcı, 2021, s. 7). Düşünce ve üretim faaliyetler insanın bu yaratıcılığını müzik ve dans üzerinde de sürdürmüş müzik ve dans tarih içerisinde gelişmeye başlamıştır (Kılınç, 2019, s. 38).

Başlangıcından günümüze insanlığın kültürel evrim süreci, insan biliminde genel olarak “Paleolitik” (üretim öncesi), “Neolitik” (üretim) ve endüstriyel (yoğun üretim) olmak üzere en az üç evreye ayrılır (Uçan, 2015, s. 13). Neolitik çağ insanlık tarihi için devrim niteliği taşımaktadır. Bu çağ insanın avcı toplayıcı göçer yaşamdan tarım üretimine ve yerleşik hayata geçtiği dönemdir (Ergener, 2022, s. 16).

Anadolu’da, Neolitik ve Kalkolitik dönemlerin (M. Ö. 10000 / 12000 – 3000) ürünü olan ve arkeolojik kazılarda elde edilen materyaller, müzik tarihi bakımından ilk önemli kanıtları oluşturmaktadır. Dinî simgebilim delilleri ve ihtimaller, ses çıkarma amacıyla kullanılmış objelerin bulunması, bugün ele geçirilen bilgiler sayesinde Anadolu’da müzik kültürünün neolitik dönemden başladığını söyleyebiliriz (Karaağaç, 2018, s. 287).

Arkeolog Ivan Turk’ün kazı çalışmaları sonucunda Solevenya Divje Babe mağarasında bulunan Neandertal döneme ait kemik flüt en eski enstrüman kalıntısıdır. Bob Fink’in bu flüt üzerinde yaptığı analizlere göre, flütün 43.000 – 67.000 yıl önce ayının uyluk kemiğinden yapılan bir enstrüman olduğu belirlenmiştir. Bunu yapan insanların müzik kulağı olduğu yapılış tekniğinden anlaşılmaktadır. 2008 yılında Prof. Dr. Nicholas J. Conard direktörlüğünde yapılan kazı çalışmalarında Almanya, Swaiba Alpleri’ndeki Hohle Fels mağarasında bulunan yaklaşık 40.000-45.000 yıl öncesine ait olduğu saptanan flüt, kızıl akbabanın ön kol kemiğinden yapılmıştır. Ayrıca deniz kabuklarından yapılan süs eşyaları düşünüldüğünde alet yapma konusunda yetenekli olan ilk insanların müzik ile tanışmalarını 130.000 yıl öncesine götürmek muhtemel olabilir (Nacakcı, 2021, s. 14-15). Bu buluntular göstermektedir ki insanların müzikle olan geçmişleri binlerce yıl öncesine dayanmaktadır.

Antik dönemlerde ayinlerin gerçekleştirilmesinde kullanılan en önemli araç müziktir. Kadim medeniyetlerde dini ritüellerin gerçekleştirilmesinde müziğin kullanılması ilahi bir nitelik kazanmasını sağlamıştır. Tanrıların kızdırılmaması için ritüellerde uygulanan danslarda kullanılan müziklerin müzisyenler tarafından kusursuz yapılmasına özen gösterilmiştir. Çünkü meydana gelecek olan felaketlerin nedeni olarak yapılan dansın ve icra edilen müziğin görülmesi durumunda müzisyenler öldürülmektedir (Elbaş, 2010, s. 247).

Antik dönemlerde müziği meslek olarak edinmiş kişiler kölelerden, kültürlü prenslerden veya tapınağın hizmetinde çalışan rahiplerden oluşuyordu.(Attali, 2017, s.48) Sümerlerde ilk zamanlarda yetenekli ve büyük müzisyenlerin krallar için çalışmaya başladığı M.Ö. 2000’li yıllara kadar müzisyenlerin tapınaklarda ve mabetlerde yaşadıkları belirlenmiştir. Bu yüzden ilk zamanlardan beri müzik, büyü ve din ile büyük bir bağ içerisinde. Müzisyenlerin genel olarak çalıp söyledikleri şeyler hakkında ise birçok bilgi vardır. İlk zamanlarda sadece basit ilahi ve ayin müzikleri yapılmış, daha sonraları ise çok daha özenle yapılmış ilahiler söylenmiştir. Sümerler uygarlığı dine odaklanmış ve tapınak müziklerine dayalı olsa da müzik, bayramların, askeri törenlerin, cenazelerin ve diğer ayinlerin değişmez bir olgusu olmuştur (Erol, 2010, s. 288).

M.Ö. ikinci bin yıldaki (yani müziğin yazılı ve gelişkin uygulamalarıyla karşılaşmaya başladığı zamanlarda) Anadolu ile ilişki halindeki coğrafyalara dönük müzikteki gelişme hakkında tam bir bilgiye sahip olmak için özenle bakılması gereken diğer ortam Mısır’dır. Mısır müziğinin tarihi M.Ö. 4000 yılına kadar uzanır (Mimaroglu, 2017, s. 20). Ancak Mezopotamya’daki kadar eski değildir. Beşinci hanedanına ait Ur mezarlarındaki kalıntılarla aynı çağa ait kabartmalarda Mezopotamya’dakine çok paralel çalgılar görülür (Erol, 2010, s. 289).

M.Ö. 1. bin’in başlamasıyla, Asurlular dikkat çeker ve Asurlular, din ve kültürde Mısır’ın mirasçıları olarak görülürler. Müziklerine ait bilgiler müziğin çoğunlukla törensel, ileri çalgılarla yapılmış olduğu şeklindedir (Erol, 2010, s. 290).

Antik medeniyetler kaderlerini tanrıların yönettiğini ve yaşamları süresinde başlarına gelen tüm iyi ya da kötü olayların, hastalıkların, yenilginin, onlar tarafından verildiğini düşünmekteydiler. Bu durumda onların hoşnutluğunu kazanmak maksadıyla kurbanlar sunup, onları bayram törenlerinde anmaya gayret ederlerken, çeşitli fallarla da olaylar karşısında tanrıların isteklerini, kızgınlıklarını, yol göstericiliklerini öğrenmeye çalışmışlardır. Doğumdan başlayarak ölüm dahil yaşamın tüm safhalarında her şeyin iyi olması, hastalıkların öğrenilmesi ve iyileşmenin sağlanması, ölümden sonra çok güzel bir ortamda kalınabilmesi için ritüel törenler kullanılmıştır.¹ Bu ritüellerin uygulanmasında en önemli araç müziktir.

¹ Ortaköy İlçesi, Orta Anadolu’nun kuzeyinde ve Çorum il merkezinin 53 km güneydoğusunda, Boğazköy’ün ise kuş-uçumu 60 km kuzeydoğusunda yer almaktadır.

Çeşitli kaynaklar, büyük ve varlıklı yapılarda çalgıcı ve şarkıcıların düzenli olarak birlikte yaşadıklarını göstermektedir. Diğer taraftan yine bu kaynaklar, müzisyenlerin belirli bölge ya da ‐Lallupiya‐ gibi şehirlerde toplandıklarını ya da üslendiklerini söylemektedir. Bu korolar ve müzisyenler, festivallerde ya da bayramlarda Hattuşa ve diğer yerleşim bölgelerinde çeşitli görevler alıyorlardı. Böylesine bir donanım içinde olan müzisyenlerin, başka işler yapmalarının güç olmasını göz önüne alarak yaşamlarının önemli bir bölümünü müziğe verdiklerini söyleyebiliriz. Bu durum; Hititli Müzisyenlerin, yaşamlarını profesyonel bir anlayış içinde sürdürdüklerini göstermektedir (Elbaş, 2017, s. 35).

Öncelikle din olmak üzere, dil, edebiyat, giyim-kuşam, tıp, büyü gibi birçok alanda Hurrilerin Hititleri büyük ölçüde etkilediklerini, hem kendilerinden ama özellikle de Mezopotamya'dan, birçok hususu Hititlere aktardıklarını ve aktarılmasında aracı olduklarını biliyoruz (T. Yiğit, 2005, s. 57).

Üyesi oldukları Eski Ön Asya'nın diğer toplumları gibi, Hititlerin de dinsel uygulamalarının pek çok bölümüne müziğin eşlik ettiği görülmektedir. Çünkü müzik tanrıları mutlu kılar ve onlar için yapılan törenlerin daha görkemli olmasını sağlar. Tanrısal gücün ve uygarlığın sembolü sayılan müziğin, Mezopotamya ve Mısır'da koruyucu tanrıları vardır (Dinçol, 2023, s. 315).

Şimdiye dek yapılmış tüm arkeolojik araştırmalar sonucunda bütün kaynakların bizlere söylediği tarih boyunca Anadolu kültürünün -özel olarak Hitit uygarlığının- yakın ilişki halindeki Mezopotamya'da müzik aletlerinin pek çok eski (ilk gelişkin) örneği ve bu durumla bağlantılı olarak yazılı müziğin ilk örnekleri ile karşılaşıldığıdır (Erol, 2010, s. 287).

Hititler, kültürel, toplumsal, sanatsal, dinsel bakımdan birbirlerini etkilemiş Sümer, Hatti, Asur, Akad, Babil, Hurri, ve Mısır gibi medeniyetlerin müziklerine dair kaynaklar Hitit müziği araştırmalarına ışık tutmaktadır. Sümerler toplumun üst sınıfına ait kişilerin günlük yaşam sıkıntılarının öldükten sonra müzik sayesinde dindirildiğine inanırlardı. Bu yüzden ölen kişilerle birlikte müzik aletlerini de gömerlerdi. Bu sayede Güney ve Kuzey Mezopotamya topraklarını içeren Irak'ta Ur kentinde bulunan kral mezarlarından çeşitli müzik aletleri oldukça iyi korunmuş bir halde ele geçirilmiştir (Conka, 2004, s. 58).

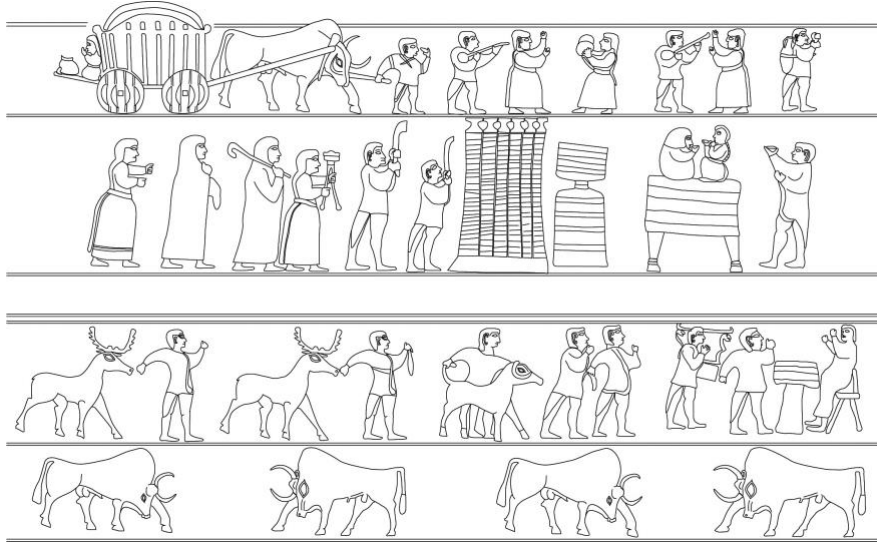
Antik medeniyetlerin yaşamlarında müzik kutsal mekanlarda yapılan içkili kutlamalar ve dini ritüellerde varlığını göstermiştir. Bu merasimlerde söylenen şarkılar ve çalınan müzik ile tanrılarıyla iletişim kurduklarına inanıyorlardı. Tanrıları onurlandırmak amacıyla sunulan ve içilen içkinin tanrısal bir simgesi vardı ve bu yüzden bazı antik medeniyetlerin kültüründe içki içmek tanrı ile özdeşleştirilirdi. Bu medeniyetlerden Hitit kralları vazo ve kabartma tasvirlerinde kendilerine müzisyenler çalgılarıyla eşlik ederken ve tanrılara içki sunarken gözükürler (Conka, 2004, s. 58).

Dansör gibi profesyonel tapınak dansçıları dışında rahibeler, komedyen/soytarılar, şarkıcılar gibi başka bazı görevlilerin, beylerin hatta kraliçenin bile törenin akışı içerisinde dans ettiği görülmektedir (Dinçol, 2023, s. 58).

Alp Dinçol, Richard J. Dumbrell ve daha birçok değerli Anadolu ve Hitit araştırmacısının kendi bulgularından yola çıkarak üzerinde bulunduğu ortak tespit müziğin genel olarak Anadolu'nun, özel olarak ise Anadolu'nun en önemli uygarlıklarının başında gelen Hitit yaşantısının dini yaşamının ayrılmaz bir parçası olduğudur. Gerçekten de belgeler, bulgular, kalıntılar bize bu mesajı verir (Erol, 2010, s. 286). Hitit mitolojisinde de çalgılar ve müzik yer almıştır. Aşk ve Savaş Tanrıçası İstar Amanos dağlarının eteğindeki sahilde dolaşan, yılan şeklindeki deniz canavarı Edammu'yu müzik vasıtasıyla cezbederek, saklandığı Doğu Akdeniz'in mavi sularından dışarı çıkarmaya ve öldürtmeye çalışmıştır (Ünal & Başgelen, 2003, s. 136).

Müzik Hitit yaşantısının gündelik yaşamının ayrılmaz bir parçasıdır. Hititlerde müzik ve dans kullanımı konusunda bilgi edinmemizi sağlayan kaynakların başında filolojik olarak, çiviyazılı kil tabletler, arkeolojik olarak ise dinsel törenlerin betimlendiği boyalı ve kabartmalı vazolar ve orthostatlar gelir. Hititlerin başkenti Hattuşa'daki (günümüzde Boğazköy) devlet arşivlerinde bulunan binlerce tabletin büyük çoğunluğunu dinsel içerikli metinler oluşturur. Bu belgeler, resmi karakterli olmaları nedeniyle ancak devletin dinsel uygulamalarındaki, yani kültürdeki, kurallara bağlı yoğun müzik kullanımını hakkında bilgi verirler (Dinçol, 2023, s. 315).

Hitit Krallığının ilk dönemleri olan eski Hititlerin erken dönemlerinde kabartmalı vazolar topluma ait birçok konu hakkında bilgiler vermektedir. Üzerlerinde dans ve ayin figürlerinin de yer aldığı Hitit dönemine ait üç kült vazosu bulunmuştur. Çankırı'ya yakın İnadık Köyü'nde arkeolojik kazılarda bulunan İnadık vazosu Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde, M.Ö. 1650 yılında yapıldığı belirtilen Çorum'un Sungurlu İlçesine bağlı Yörüklü Beldesinin 2.5 km. güneybatısında konumlanmış olan Hüseyindede Tepesi, 2000 Yılı kazılarında, kabartmalı vazo parçası ele geçmiştir. Bu vazo Çorum Müzesi'nde sergilenmektedir (YILDIRIM, 2002, s. 2). Üzerinde dans figürleri yer alan bu kült vazolar dansın tarihçesini daha eskilere götürmektedir. Vazo üzerindeki figürler dini bir ritüeli anlatmaktadır. Bu ritüel figürleri sayesinde müziğin dini ritüellerin bir parçası olduğunu anlaşılmaktadır. Vazo üzerindeki insanlardan birisinin sığır kuyruğu tutarak resmedilmesi Çinlilerdeki bir geleneği akla getiriyor. Kaynaklar Çin müziğinin geçmişini 4000 yıl öncesine kadar götürür. Çin İmparatoru Huangdi'nin müzik bilen "Lü" soyadlı bir büyücüsü vardır. Bu çağda yazıldığı söylenen "Tan şarkısı" ve Sonbahar ve ilkbahar dönemindeki Vu ve Yue devletlerinde kaydedilmiştir. Lü'nün sonbahar ve ilkbahar kayıtlarının eski müzik aletleri hakkındaki bölümü, "Getian ailesi insanları genellikle eğlenmek için dans eder, şarkı söylerler. Üç kişi sığır kuyruğu tutarak, neşeye dans eder ve şarkı söyler" der (Jie, 2015, s. 20). Sığır kuyruğu tutma geleneği Çin müziği ile yapılan bir dans sahnesinde de ifade edilmesi dikkat çekicidir.



Fotoğraf-1: Hitit Vazoları üzerinde yer alan tasvirler (Hüseyindedede Vazosu)

Hitit müziği en iyi şekilde, *bayram ritüeli* olarak adlandırdığımız metinlerde belgelenmiştir. Devlet kültürünün önemli bir bölümünü oluşturan, öncelikle kral, olmazsa kraliçe, ya da bir prens, o olmadığı takdirde yüksek düzeyde bir rahip ya da rahibe tarafından yönetilen çok sayıdaki dinsel bayramın uygulanışını ayrıntılarıyla anlatan bu metinlerin bir tür yönetmelik ya da uygulama protokolü olduklarını söyleyebiliriz.(Dinçol, 2023, s. 315) Hitit kralları bayram törenlerinde ve yıl içerisinde yapılan çeşitli dini etkinliklerde müzisyenler eşliğinde dini ayinler yapılmasını sağlamıştır. Dans kültürü kadim medeniyetlerde dini törenler içerisinde kullanılmıştır. Dans savaşa gitmeden önce, kuraklık dönemlerinde, arınma ayinlerinde, bayramlarda ve cenazelerde yapılarak dini ritüellerin bir parçası olmuştur. Kutsal alanlardaki ritüellere enstrümental müzik ve şarkılar eşlik etmektedir (Schwemer, 2013, s. 223).

Hitit bayram törenlerine ait belgelerde, kutsanan tanrı ve tanrıçaların tapınaklarının, birçok kült merkezi görevlisi tarafından, bakım ve temizlikleri yapılarak, tanrıların yiyecek ve içeceklerini sağladıkları (Gavaz, 2011, s. 277). Diğer taraftan yerel kültürlerden doğrudan sorumlu kimseler arasında kral, rahipler ve görevliler dışında, çeşitli meslek gruplarına üye kimseler ile “x kentin halkı” olarak tanımlanan kent ileri gelenlerinin isimleri de geçmektedir (Gavaz, 2011, s. 61). Müzikli törenlerinde ilahi söyleyenlere ve çalgıcılara dansçılar ve hokkabazlar eşlik eder; şarkılar hem koro halinde hem de solo olarak Hititçe, Luvice, Palaca, Hurrice ve Hattice dillerinde söylenirdi (Conka, 2004, s. 58).

İnsan sesi birçok çalgı ile birlikte kullanılan bir enstrümandır. Bazı enstrümanlar insan sesine eşlik ederek ya da sadece insan sesiyle eserler icra edilmektedir. Bu eserler şarkılar, ilahiler gibi farklı müzik formlarında olabilir (Şahin, 2019, s. 84). Bu durum antik medeniyetler döneminde kutsal seremonilerde de uygulanmaktaydı.

Hitit ayinlerinin her bölümünde mutlaka müzik ve dans yer almaktadır. Tanrıların meşgul edilmesi, eğlenceli zamanlar geçirmesi gereklidir ve onlarla ilişkili kült törenleri kesintisiz ve eksiksiz yapılmalıdır. Antik metinlerde tıp ve iyileştirme ile ilgili ritüellerde de müzik vardır. Bazı iyileştirme ritüellerinde rahatsız olan kişiye yılan, arı ve kartaldan oluşan müzikli bir öykü anlatılmak suretiyle onun sağlığına kavuşması sağlanmaktadır. Müzik ve telkin yöntemiyle ilkel bir terapinin nasıl gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır (Sipahi, 2019, s. 87). Antik dönemlerdeki müzik tıp ilişkisi ile daha sonraki dönemlerde İslam filozofları da ilgilenmişlerdir. Kindî müziği enstrümanlar temelinde gök cisimleri ile ilişkilendirmiş ve müzik-tıp ilişkisini işlemiş ve müziğin insan ruh ve bedeni üzerindeki etkilerinden bahsetmiştir.(Arslan, 2015, 51) Antik dönemlerde dini ritüellerin bir parçası olan müzik zaman geçtikçe daha sistemli hale gelmiş ve İbn-i Sîna gibi bazı filozoflar müziğin matematiksel, fiziksel temel üzerinde kurulu olduğunu ifade etmişlerdir (Arslan, 2015, s. 88).

Hattice olarak törenler esnasında kralın törene iştirakini belirten, müziğin başlayacağını gösteren seslenişler yapılmaktadır. Bunlar arasında aa, zinir zinir "müzik, müzik!", misa "al!", zinuriya zinuriya, Hurrice ari "yol!" ve Luwice "wariyati hapanusa!" en önemlileridir (Ünal & Başgelen, 2003, s. 147).

Literatürde "sankunni" olarak adlandırılan din görevlileri rahiplerdir. Kış bayramına ait bir metinde zilipuriatalla-adamları avluda huhupal- müzik aleti eşliğinde şarkı söylemektedirler.(ARIKAN, 2003, s. 13) Pek çok müzikal aktiviteyi bu rahipler yerine getirmektedir. KBo 10.25 VI 12'-15"te32 liri LÚNAR, şarkıcı/müziyen seslendirmektedir: "Arkasından Koruyucu Tanrının şarkıcısı/müziyeni liri çalar. Anunuwa kenti adamları birlikte yürürler. mari'lerine vurarak şarkı söylerler"(Şahin, 2019, s. 88-89). Bu metinde gördüğümüz gibi müziyenler Tanrının şarkıcısı olarak isimlendirilmektedir.

Antik Kanes/Kültepe kentinin şarkı geleneğini ise, bu kent çoktan yok olmuş olmasına rağmen, belirli bir müziyen grup (LUNAR URUKanes) devam ettiriyordu (Ünal & Başgelen, 2003, s. 146).

Hititlerde müziyenlerin eğitimi Türk mûsikîsindeki meşk usulüne benzer bir yöntemle yapılmaktadır. Müziyenlerin eğitimleri konusunda net bilgi olmamasına rağmen bir usta çırak ilişkisiyle yapıldığı tahmin edilmektedir (Şahin, t.y., s. 318). Antik medeniyetlerdeki müzik etkileşimi yakınçağda da devam etmiştir. Grek müziğinin, Batı'nın sanat müziğinin ses düzenini etkileyen en önemli ögesi, ses dizeleri olmuştur. Telli çalgıların, kitara ve lirin ses dizeleri, Dorya, Lidya, Frigya gibi Grek ülkelerinin aracılığıyla Hıristiyan müziğine ulaşmış, böylece Ortaçağda Grek dizeleri üzerine yapılan kurumsal çalışmalarla "kilise dizeleri" (yahut makamları) ortaya çıkmış, sonrada bugün bile kullanılmakta olan majör ve minör diziler kesinleşmiştir (Mimaroğlu, 2017, s. 21). Batı'ya da müzik Bizans'ın kilise müziği aracılığıyla ulaşmıştır. Bizans müziği başlangıçta Yahudi müziğinin etkisi altında gelişen yepyeni bir geleneğin örneğiydi (Mimaroğlu, 2017, s. 22).

Kültte görevli çok sayıda profesyonel müzisyen ve şarkıcı bulunmaktadır. Bunların başında Mezopotamya kaynaklarından da bildiğimiz LÚ.NAR=LÚ. *Kinirtalla* “müzisyen, şarkıcı” gelir. Bunlar başta lir olmak üzere hem müzik aletlerini çalar hem de şarkı söylerler. Aynı şekilde önemli bir görevlide “LÚ. GALA=LÚ. Şahtarili “Kült şarkıcısı”dır. LÚ. Halliyari “şarkıcı, müzisyen”, LÚ SİR=LÚ. İşhamatalla “erkek şarkıcı” ve MUNUS SİR = MUNUSişhamatall “kadın şarkıcı” da yine üst düzeydeki müzisyenlerdir. Hititçedeki şarkı söylemek için “işhamai-/işhamiya” fiili kullanılır. Bu aynı zamanda müzik yapmak, müzik aleti çalmak anlamını da ifade eder (Dinçol, 2023, s. 316).

Arkeolojik belgelerde şarkıcıların törenlerde günler boyu şarkı söylediğini görebiliyoruz. Hitit kültür törenlerinin hazırlığını yaptıkları anlaşılabilir hazgara kızlarının SAL.MESHazarai- adı altındaki kadınlar topluluğundan oluştuğu görülmektedir. Hazgarai kadınlarının görevleri arasında; sunakları gerekli yerlere yerleştirmek ve kurban olarak sunulan ekmeğe, içki, meyve vb. sunuları taşımak gelmektedir. Hitit kültür törenlerinde görevli olan hazgara kadınları dışında hazgara kadınları ile birlikte geçen diğer kültür personelinin ise kurt adamlar olduğu görülmektedir. Hititlere ait bir kültür envanter metninde ise hazgara kadınlarının tek başına şarkı söyledikleri anlaşılabilir birlikte aynı zamanda tanrıların eğlendirilmesi törenlerinde de görevleri olduğundan bahsedilmektedir (Oral, 2021, s. 643). Hititlerin müzikleri ile ilgili bilgiler sarayda yapılan ayinlerin ve ritüellerin anlatıldığı resmi kayıtlardan öğrenilmektedir. Saray arşivlerinde yer alan çiviyazılı tabletler bize bu bilgileri vermektedir.

AN.TAH.ŞUMSAR bayramını konu alan KBo XXX 69 nolu metinde kral ve kraliçenin Tapala Dağı’nda yaptıkları kutlamalara dair kayıtlar bulunmaktadır. Bu kayıtlarda “Kaneşli şarkıcılar şarkı söyler” ifadesi geçmektedir. Çiviyazılı metinlere isimleri geçen bu kişiler, tanrıları içme törenlerinde görev alan şarkılar ve ilahiler seslendiren, müzisyen topluluğu olarak isimlendirilebilir (Gavaz, 2011, s. 237). Tahirpa ile ilgili olarak bir metin yerinde; Tahirpa şehri yolunda zintuhi- kadınlarının şarkı söyledikleri belirtilmiştir (Gavaz, 2011, s. 228). LÚ.MEŞNAR URUKaniş Kaniş kenti şarkıcıları, bayram törenlerinde pek çok kez karşımıza çıkarken yalnızca LÚMEŞ URUKaniş Kaniş kenti adamları şeklinde topluluklar da törenlerde şarkı söylerken kaydedilmişlerdir (Şahin, 2019, s. 93).

Dans ve müziğin ölüm ritüellerinde kullanılması günümüze kadar ulaşan birçok kültür içerisinde yer almaktadır. Ölüm ritüeli en basit şekliyle ilk insanın ölümüyle başlamış zamanla içerik ve uygulama yöntemleri farklılıklar arz etmiştir. Yakınçağ kültürleri incelendiğinde hâlâ dans ve müzik eşliğinde ölümlerine uğurlama törenleri yapan toplumlara rastlamaktayız (İ. Yiğit, 2023, s. 352).

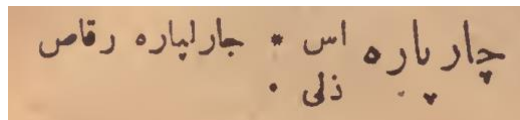
Hattuşa dışındaki Osmankayası’nda bulunan Hitit mezarlığı, Hititlerin ölümlerini hem yakıtığını hem de gömdüğünü göstermektedir (Schwemer, 2023, s. 226). Hititler ölümlerini yakarak veya gömerek defnetmektedirler. Hitit metinlerinde ölü yakma törenlerinde de lir eşliğinde şarkılar söylenmekte, ağıtlar yakıp dualar etmektedirler. Ölünün ruhu için içki seremonileri yapılmaktadır.

Hitit metinlerinde sazın karşılığı olarak isimlendirilen ^{GİS}TIBULA sazı/çalgısı ölüm törenlerinde kullanılmaktadır. Ölünün ruhu için gerçekleştirilen törenlerde bu enstrüman ile şarkılar seslendirilmektedir. Bu törenler eski Türklerin yuğ törenlerini aklı getirmektedir. Eski Türklerde de ozanlar ölünün arkasından saz çalmaktadırlar (Masalçı Şahin, 2020, s. 125). Ölünün başında bağlama çalma geleneği Aleviler tarafından Anadolu'da Tunceli gibi bazı bölgelerde hala yaşatılmaktadır.

Hitit dönemine ait müzik notaları bilinmese de müzik tasvirli kabartmalara ve yazılı metinlere göre Hititler tarafından kullanılan çalgı aletleri telli, üflemeli ve vurmali olarak üç ana kısma ayrılabilir. Bulunan yazılı tabletlerde müzik aletlerinin nasıl akord edildiği ve çalındığını açıklayan bazı bilgiler vardır. Bunlara göre o dönemde kullanılan müzik ölçülerinden birisi bizlerin bugün de kullandığı do-re-mi ölçüsüdür (Conka, 2004, s. 58).

Kült gereci olarak kullanılan lirin arptan, tamburanın da lirden sonra söylendiği sırayla M. Ö. 4. Binde ve 3. Binde ilk kez ortaya çıktıkları kabul edilmektedir (Ensert, 2013, s. 34).

Hitit tasvir sanatında çalpara/zil çalan müzisyenlerin ilk örnekleri, kabartmalı vazolardaki alaylarda betimlenmiştir. Büyük vazodaki siyah elbiseli kadın müzisyen hem zil çalıyor hem de şarkı söylüyor olmalıdır. Kadın müzisyenin elindeki zillerin üst üste, iki ayrı disk şeklinde gösterilmesi, kabartmalı vazolarda yeni bir uygulamadır (Yıldırım, 2013, s. 90). Türk İslam Tasavvuf geleneğinde enstrümanlar ile ayinler yapan tarikatlar mevcuttur. Kadim medeniyetlerin yaşadığı bazı kültürel ve dini unsurların kalıntılarına yakınçağda farklı medeniyetlerde rastlamak mümkündür. Dini ritüellerde enstrüman kullanma geleneği antik medeniyetlerden günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Hitit dini ritüellerinde kullanılan çalpara enstrümanı tasavvuf musikisinde de kullanılmaktadır. Nazariyat kitaplarında çârpâre(چارپاره) olarak isimlendirilen enstrüman dini müziğin bir parçası olarak geçmektedir. çârpâre(چارپاره) Osmanlıca sözlüklerde çarpâre (چارپاره) olarakta geçmektedir. Anlam olarak Lehçe-i Osmânî sözlüğü raks zili olarak anlamlandırmaktadır. (“Çârpâre”, t.y., s. 11) Bu enstrüman nevbe törenlerinde kullanılmaktadır. Diyanet İslam Ansiklopedisi Nevbe'yi şöyle açıklamaktadır: “Hem Arap hem Fars dilinde yer alan sıra, nöbet” manasındaki nevbe/nevbet kelimesi daha çok tekke (tasavvuf) müziğinde kullanılmıştır. Nevbe, tekkelerde belirli ritim enstrümanlarının, seslerin iştirakiyle yapılan özel törenlerin ve bunlarda yer alarak seslere eşlik eden ritim sazlarının adı olduğu gibi bazı tarikat zikirleri esnasında kullanılan özel bir ritim enstrümanının da adıdır.” (“NEVBE”, 2007, s. 37)



Fotograf 2: Lehçe-i Osmânî sözlüğü çârpâre maddesi

başlıca çalgılar arasındaydı. Bunların yanında Yahudilerin Mısırla, eski Yunanla ve türlü Asya ülkeleri ile ortak çalgıları vardı (Mimaroglu, 2017, s. 22).

Kral ve kraliçe eşliğinde bazı bayramlarda tanrılar için flüt çalan çalgıcılar vardır. AN.TAH. ŞUM bayramının on altıncı gününde kral ve kraliçe tanrı “Hulla”yı içerler ve bu esnada flüt çalan adamlar müzik icra ederlerken ALAM.ZU adamı da söylemektedir (Masalcı Şahin, 2020, s. 89). Yakınoğu’da ilk piktografik karakterli arkaik tabletler üzerindeki yazı işaretleri arasında Sumerce okunuşu “BALAG” olan üç telli bir arp bulunmaktadır (Ensert, 2013, s. 34). Ur’da bulunan yazılı tabletlerin en önemlisi Sümer ve Akadları birleştiren Kral Sargon’un kızı ve aynı zamanda Ay Tanrısı Nanna’nın tapınağında görevli bir rahibe olan Enheduanna’nın Sümerli aşk ve savaş tanrıçası İna’ya yazmış olduğu ilahilerdir. Bunlar yakın doğunun en eski edebiyat örnekleridir (Conka, 2004, s. 58).

Hitit költ törenlerinde önemli bir kavramda “Libasyon”dur. M.Ö. 2 binlerde tanrılara bazı sunumlar yapılmaktaydı. Bu sunumlarda ekmek ve içki gibi gıdalar sunulurdu. Çalınan müzik enstrümanlarından içki içildiği de belgelerde geçmektedir. Tanrıların memnuniyetsizlikleri veya onlara karşı en ufak işlenen bir suç karşısında onların öfkesinin çekileceği düşünülerek bu törenlere büyük önem verilirdi. Törenlerde ilahiler söylenir, şarkılar eşliğinde çalınan enstrümanlar ile tanrılara sunular yapılırdı. Boğa, geyik gibi kutsal sayılan hayvan biçimli kaplar ile, tanrılara haber verme aracı olarak kullanılan boynuz enstrümanlar ve özel kaplar ile sunular yapılır, költ törenleri düzenlenirdi. Bu özel kaplara sıvı süt, bal, şarap, bira gibi içecekler konulurdu. Katı olarak ise et ekmek, yağ ve buğday türleri konulurdu. Libasyon yapıldığında tanrıların içildiği bildirilmekte ve bu suretle dini inançlara göre her halde Tanrı ile birleştiği düşünölmekte idi (Sedat, 1967, s. 514). İslam literatüründe “İttiâd” kavramı “Allah’ın bir kısım varlıklara hulûl ederek onlarla birleşmesi” anlamına gelmektedir. Burada geçen “Hulûl” kavramı da “İlâhî zâtın veya sıfatların yaratıklardan birine veya tamamına intikal edip onlarla birleşmesi anlamında bir terim” olarak anlamlandırılmaktadır. Hititlerin tanrı ile birleşmesi durumu İslam literatüründeki hulûl ve ittihâd kavramları ile ifade edilebilir.(İTTİHÂD, t.y.) Tanrılara sıvı veya katı kurban sunarken ve özel bir uygulama olan “kral ve kraliçenin tanrıları içmesi” sırasında müziğin yoğun bir şekilde devreye girdiği gözlemlenmektedir.(Dinçol, 2023, s. 316) Yoğun müzikle yapılan kral ve kraliçenin tanrıları içmesi uygulamasını İslam literatüründe “vecd” kavramı ile ifade edilebilir. Vecd, insanın dış dünya ile ilişkisinin tamamen kesilerek Allah’la bir olma duygusunun yaşanmasıdır. Batı dillerinde vecd karşılığı kullanılan "extase" kelimesi, kendinden dışarı çıkma anlamına gelir. Yani ruhun bedeninin etkisinden kurtularak Allah’la birleşmesi, Allah’ın varlığında kendini yok etmesi halidir (Peker, 1993, s. 51).

Libasyon törenlerinde görölen *sawatar* isimli boynuz şekilli enstrüman ve içecek sunumu yapılan alet tanrıların karşısına çıkarılmadan önce bakımları yapılmakta, yağlanmaktadır (Masalcı Şahin, 2020, s. 93). Vurmalı çalgılar arasında geçen ^{URUDU}tambura-/tampura-enstrümanı bakır bir nesne olarak kayıtlarda geçmektedir. Hatti kökenli ve tamburin, def

veya davul gibi bir alet; zil ve çingirakları olabilir (Ünal ve Başgelen, 2003, s. 143). H. Kübra Ensert tambura hakkında şu bilgileri vermektedir:

“Cura, bulgari, bağlama, bozuk, meydan sazı ve çöğür gibi mızrapla çalınan, telli ve bir ses sandığından uzanan perdeli sapı olan çalgılar grubu tambura olarak isimlendirilmektedir. Tamburaların Anadolu’daki en yaygın kullanımı Erken Hitit Dönemidir. Mızrapla tambura çalan bir erkek müzisyen şeklindeki pişmiş topraktan Kumrulu ritonu Duru tarafından Erken Tunç Çağı’na tarihlendirilirken, Bachmann Ritonun daha geç bir zamana ait olabileceği fikrindedir. Tamburalar, Erken Hitit Dönemine tarihlenen İnandık, tek ve çok frizli Hüseyindedeki kült vazoları ile Alishar, Boğazköy kült vazo parçaları üzerinde görülür. Erken Hitit Dönemi ile çağdaş Samsat (Adıyaman)’tan ele geçen boyalı bir kap parçası üzerinde de tambura çalan bir erkek tasviri bulunur. Hitit İmparatorluk Dönemine tarihlenen Alacahöyük orthostatlarındaki mızrapla çalınan tambura ise görüntüsüyle tarı ve gitarı anımsatmaktadır (Ensert, 2013, s. 35).”

Görüleceği üzere antik medeniyetlerde dini müzik çok önemli bir yere sahiptir. Müziğin yapılaş gayesi bu dönemlerde dini nitelik taşımaktadır.

Sonuç

Dini müziğin kökenleri kadim medeniyetlere kadar giden binlerce yıllık bir geleneğin ürünüdür. Günümüzde eğlence kültürünün en önemli araçlarından olan müziğin ilk ortaya çıkışının dini kaygılarla olması bu sanatsal alana kutsallık atfedilmesine neden olmaktadır. Antik çağlarda ve farklı dönemlerde kutlanan bayramların özü ziyafet, dans ve müziktir. Yaptığımız araştırmalar neticesinde net bir şekilde diyebiliriz ki müzik ve dansın ortaya çıkışında din en önemli etkidir. Müzik ve dans üzerinde oluşturduğu etki neticesinde de dini müzik ortaya çıkmıştır. Günümüzde felsefe de olduğu gibi müzik üzerinde de Eski Grek kültürünün etkisi vardır. İsmi bile Grek kültüründen üretildiği müziğin antik medeniyetlerde de gündelik hayatın önemli bir unsur olduğu Yunan kültüründen binlerce yıl öncesine bu sanatın icra edildiğini ortaya koymaya çalıştık. Ayrıca Yunan kültürüyle özdeşleşen “Müzik” kavramının antik medeniyetlerde dini müzik olarak binlerce yıl yaşayarak Grek kültürüne kadar geldiği bir gerçektir. Müziğin kaynağına gitmek gerekiyorsa Yakındoğu ve Mezopotamya’dan başlamak gerektiği ve Anadolu toprakları üzerinden Yunan kültürü ile buluştuğunu düşünüyoruz. Bu önyargıdan kurtularak antik medeniyetlerde müzik ve dini müzik kavramını çalıştık.

Kaynakça

Ak, A. Ş. (2014). *Türk Din Müsiki: Camî ve Tekke Müsiki*. Akçağ.

Alvan, T., & Alvan, M. H. (2016). *Saz ve söz meclisi: " şiiir ve musıkî medeniyetimiz"*. Şule Yayınları.

- Arıkan, Y. (2003). Hitit Çivi Yazılı Kaynaklarında Zilipuriatalla- Görevlisi. *Archivum Anaticum-Anadolu Arşivleri*, 6(2), 1-26.
- Arslan, F. (2015). *İslam Medeniyetinde Musiki*. Beyan Yayınları.
- Attali, J. (2017). Gürültüden müziğe. *GG Türkmen, Çev.*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Conka, S. (2004). Hititlerde Müzik. *Atlas Dergisi*, 3, 58.
- Çârpâre. (t.y.). İçinde *Lehçe-i Osmânî* (C. 2, s. 1065).
- Çetinkaya, Y. (2014). *İhvan'ı Safa'Da Musiki düşüncesi*. İnsan Yayınları.
- Dinçol, B. (2023). Hititlerde Müzik ve Dans. İçinde *Hititler: Bir Anadolu imparatorluğu*. Yapı Kredi Yayınları.
- Düzenli, P. (2014). *İslam Kültür Tarihinde Musiki*. Kayıhan Yayınları.
- Elbaş, O. (2010). Hitit Müziği, Müzisyenler ve Çalgıları. 7. *Uluslararası Hititoloji Kongresi*, 245-261.
- Elbaş, O. (2017). Hitit Müziği, Müzisyenler, Dans ve Çalgılar. *Akob Akdeniz Opera ve Bale Kulübü Kültür Sanat Dergisi*, 41-42, 30-46.
- Ensert, H. K. (2013). Eski Anadolu'da Müzik ve Günümüze Etkileri. *Çorum ve Kültür*, 29-47.
- Ergener, R. (2022). *Anadolu'nun Kültürel Kökleri Tarih, Mitoloji ve Din*. Maya Kitap.
- Erol, L. (2010). Anadolu Müzik Kültürü Birikiminin Dünya Müzik Tarihi İçin Anlamı. 7. *Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*, 1, 285-297.
- Gavaz, Ö. (2011). *Hitit Krallarının kült gezileri ve Tanrılar için Düzenledikleri Merasimler* [Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- İnançer, Ö. T. (2016). İstanbul'da Tarikat Ayin ve Zikirleri. *Antik Çağdan*, 21, 316-327.
- İTTİHÂD. (t.y.). TDV İslâm Ansiklopedisi. Geliş tarihi 13 Eylül 2023, gönderen <https://islamansiklopedisi.org.tr/ittihad>
- Jie, J. (2015). *Çin müziği: Eski ve modern çağlardan yankılar*. Kaynak Yayınları.
- Karaağaç, B. (2018). Arkeolojik Çağlarda Anadolu'da Müzik. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(1), 285-298.
- Kılınç, U. (2019). *Mitolojinin Müziği* (1. Baskı). Karum Yayınları.

- Masalıcı Şahin, G. (2020). *Hititlerde müzik, müzik aletleri ve müzisyenler*. Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Mimaroğlu, İ. K. (2017). *Müzik tarihi*. Varlık Yayınları.
- Nacakcı, Z. (2021). İnsan-kültür-müzik (Varoluştan müzik kültürüne). *Müzik Kültürü*, (Ed. Alaattin Canbay, Zeki Nacakcı), Ankara: Pegem Akademi.
- Nâkûr'un Sesi" Ya da "Sûr'a Üfleme. (2020). *Z Kültür Sanat Şehir Tematik Dergi*, 4, 32-33.
- NEVBE. (2007). İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 33, ss. 37-38).
- Oral, E. (2021). Hititlerde Dinsel Törenler, Bayramlar ve Festivaller. *Journal of Social, Humanities And Administrative Sciences*, 7(39), 635-644.
- Özcan, N. (1994). DİNÎ MÛSİKÎ. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 9, ss. 359-360). Diyanet İşleri Başkanlığı. <https://islamansiklopedisi.org.tr/dini-musiki>
- Özcan, N., & Çetinkaya, Y. (2020). MÛSİKÎ. İçinde *TDV İslâm Ansiklopedisi* (C. 31, ss. 257-261). Diyanet İşleri Başkanlığı.
- Peker, H. (1993). Tasavvuf psikolojisi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7, 35-52.
- Schwemer, D. (2013). Tanrılar Kültü, Büyü Ritüeli ve Ölülerin Bakımı. Eds. M. Doğan-Alparslan-M. Alparslan, *Hititler. İstanbul*, 432-449.
- Schwemer, D. (2023). Tanrılar Kültü, Büyü Ritüeli ve Ölülerin Bakımı. İçinde *Hititler: Bir Anadolu imparatorluğu* (ss. 219-228). Yapı Kredi Yayınları.
- Sedat, A. (1967). Libasyon Kapları" Gaga Ağızlı Desti" ile" Kol Biçimli Alet" ve Hitit Metinlerindeki Karşılıkları. *Bellekten*, 31(124), 513-530.
- Sipahi, İ. T. (2019). Hititlerde Dans-Müzik ve Günümüze Yansımaları. *Ankara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 1(1), 71-97.
- Şahin, G. M. (t.y.). *Hitit Dini Törenlerinde Müzisyenler*.
- Şahin, G. M. (2019). Hititçe Metinlerde Geçen Bazı Yerel Şarkıcılar Üzerine. *Archivum Anatolicum-Anadolu Arşivleri*, 13(1), 83-100.
- Tanrıkorur, C. (2016). *Osmanlı Dönemi Türk Musikisi*. Dergah Yayınları.

- Turabi, A. H., Yeprem, M. S., Arslan, F., Çakır, A., Akpınar, H., Harmancı, A. B., Özden, E., Tıraşçı, M., Sezikli, U., & Karabaşoğlu, C. (2021). *Türk din musikisi el kitabı*. Grafiker Yayınları.
- Uçan, A. (2015). *Türk Müzik Kültürü, Genişletilmiş 3. Basım, Ankara: Evrensel Müzik ve Yayınevi*.
- Ünal, A., & Başgelen, N. (2003). *Hititler Devrinde Anadolu (C. 2)*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Yıldırım, T. (2002). Hüseyindedeki Tepesi'nde Bulunan İkinci Kabartmalı Vazoya Ait Yeni Bir Müzisyen. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 42(1-2), 1-7.
- Yıldırım, T. (2013). Hüseyindedeki Kazısı ve Eski Hitit Sanatı'na Katkıları. *Çorum Kültür ve Sanat Bilim, Kültür, Sanat, Tarih ve Turizm Dergisi*, S, 14, 76-92.
- Yiğit, İ. (2023). *Mısır'dan İskandinavya'ya Dans, Müzik Din İlişkisi*. 352-367.
- Yiğit, T. (2005). Hurrilere İlişkin Hititçe Çivi Yazılı Belgelerdeki İlk Kayıtlar. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 38, 55-69.